

УДК 349.4

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

Шигимага С.Д., студентка, Кравченко Ю.М., к.е.н., ст.викл.ЗВО

*(Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка)*

Земля беззаперечно виступає найважливішим і незамінним джерелом національного багатства України, засобом задоволення суспільно-економічних потреб людства та є основним засобом виробництва в сільському господарстві. Україна володіє значним земельно-ресурсним якісним та кількісним потенціалом. Ефективність використання земельних ресурсів в Україні лежить в площині вирішення багатьох неврегульованих та застарілих питань.

Ефективне використання земельних ресурсів має винятково важливе значення для сталого розвитку аграрного сектора України. Цьому має бути підпорядковане реформування земельних відносин, на основі якого здійснено перехід до різних форм власності на землю, запроваджено платне землекористування тощо. Проте в державі поки що не вирішено проблему забезпечення ефективного та раціонального використання земельних ресурсів. Протягом останніх років значно зменшилась кількість внесення мінеральних та органічних добрив, що негативно впливає на якість ґрунтів, обсяги виробництва продукції, а зрештою, на ефективність господарювання сільськогосподарських підприємств.

Станом на 1 січня 2020 р. [1] земельний фонд України становив 60,3 млн. гектарів, або близько 6 % території Європи. Сільськогосподарські угіддя становили близько 19 % території сільськогосподарських угідь Європи, у тому числі рілля – близько 27 % загальної площі ріллі Європи. Площа сільськогосподарських угідь у розрахунку на одну особу в Україні наразі є одним з найвищих серед країн світу і становить більш ніж 0,9 гектара, у тому числі 0,77 гектара ріллі (середній показник по світу 0,63 та 0,18 га на одну особу відповідно). У цілому площа сільськогосподарських земель України становить 41,4 млн. гектарів, або 70 відсотків площі усієї території країни, а площа ріллі – 32,7 млн. гектарів, або 78,9 % усіх сільськогосподарських угідь України. В структурі сільськогосподарських угідь, 5,3 млн га займають пасовища, сіножаті – 2,3 млн га, багаторічні насадження – 0,9 млн.га, перелоги – 0,2 млн.га. Площа чорноземів в Україні становить 27,8 млн. гектарів, або близько 9 % світових запасів (314,3 млн га). Рівень розораності земель в Україні становить 54%, тоді як в Європі середній показник розораності складає 35%.

Враховуючи, що у більшості країн ЄС відкриті ринки землі, в країнах існують різні підходи до обігу земель. У країнах Західної Європи (Австрія, Бельгія, Нідерланди, Німеччина, Франція, Швейцарія) ринок землі є лібералізованим та відкритим, відсутні повні абсолютні обмеження щодо іноземного капіталу. Проте у Франції, Бельгії та Австрії переважна більшість

угод купівлі-продажу розглядаються та стверджуються локальними державними органами (наприклад SAFER у Франції). Це значно ускладнює та затягує процес купівлі та продажу, що негативно позначається на привабливості та динаміці ринку (наприклад, ціна с/г землі у Франції складає всього \$7,450). Для країн Скандинавії (Данія, Фінляндія, Швеція) характерними є значні екологічні податки та масштабна державна підтримка сільськогосподарських виробників. У структурі власності угідь основна кількість земель перебуває у приватній власності, це близько 31 млн га, у державній та комунальній власності перебувають 10,4 млн га. Слід зазначити, що за час дії мораторію на продаж землі, більш ніж 3 млн га були виведені з державної власності. Найбільше сільськогосподарських угідь обробляється у Одеській, Запорізькій та Харківській областях по більше як 2200 тис га. Найменше земель у розпорядженні жителів Закарпатської та Чернівецької областей, менше за 500 тис га. Варто зазначити, що за результатами досліджень науковців Інституту аграрної економіки, найвища вартість оренди одного гектара сільськогосподарських угідь державної власності зафіксована на Кіровоградщині – 8,4 тис. грн, а найнижча – 0,9 тис. грн – на Закарпатті. Станом на початок 2020 року, за даними Держгеокадастру у структурі держвласності перебувають 10,4 млн га земель. З них на окупованих територіях перебувають 0,7 млн га земель, це 7%. На всій території України 1,7 млн га або 16% передано до ОТГ. За планами уряду за два роки буде продано понад 100 аграрних підприємств. Загалом у країні понад 3700 державних підприємств, з яких тисячу визначено на приватизацію, 530 – передано торік у Фонд держмайна. Поняття соціально-економічної ефективності землекористування більш широке в порівнянні з економічною (господарською) ефективністю, тому що в нього входять ще й соціальні результати, які досягаються за допомогою раціональнішого землекористування [2, с.95; 3, с.280]. Соціально-економічний ефект вимірюється показниками задоволення потреб, зростанням життєвого рівня й заробітної плати, фонду споживання. Оцінку ефективності проводять після складання плану й проекту заходів раціонального використання земельних угідь. В ході розробки проектів виникають різні варіанти вирішення завдань, що вимагають знаходження серед них оптимального. Позитивний ефект екологічних проектів раціонального використання землі відображає прирост показника економічної оцінки землі і вимірюється в грошовому виразі. Вчені і практики часто не проводять чітких меж між різними сторонами ефективності і розкривають її сутність як «співвідношення ефектів» від економічної діяльності, з однієї сторони, і різноманітних ресурсів і витрат – з іншої. Поняття ефективного землекористування відрізняється великою складністю і багатогранністю і не піддається однозначному визначенню. Виділене в одному зі своїх аспектів, воно може формулюватися невірно в сенсі комплексного змісту самого поняття [4, с.155]. Вважаємо, що сутність ефективного землекористування в сільськогосподарському виробництві становлять три основних аспекти: економічний, екологічний, соціальний. Економічна ефективність землекористування характеризується рівнем виробництва сільськогосподарської продукції – чим більший обсяг виробленої продукції при одночасному зниженні

витрат праці і коштів, тим вища економічна ефективність землекористування. Екологічна ефективність землекористування характеризується рівнем витрат енергії, а також рівнем стабільності і продуктивності агроєкосистеми і її основного компонента – земельних ресурсів. Екологічна ефективність землекористування тим вище, чим нижчим є рівень витрат енергії, стабільніша і продуктивніша агроєкосистема. Соціальна ефективність землекористування характеризується підходом до розподілу суспільством і державою земельної ренти, а також тим, як впливають на соціальну стабільність суспільства проблеми земельних відносин. Соціальна стабільність землекористування тим вище, чим справедливіше вирішуються земельні проблеми в інтересах більшої частини суспільства [6, с.244]. Критерій, як мірило ефективності конкретизується через показники, які є тільки кількісним виразом цього вимірника. Вони повинні якомога точніше відображати рівень і динаміку ефективності. Будь-який виробничий ресурс має кількісну і якісну характеристики. Земельна ділянка – не виключення. Розміри земельної ділянки вимірюються певними показниками, наприклад, в гектарах, акрах. Якість, як відомо, взагалі багатогранне поняття. Її характеризують такі параметри як: надійність, економічність, потужність, естетичність, зручність у користуванні. На перше місце варто поставити економічність виробу, потужність тощо. У цілому щодо уречевлених засобів виробництва питання визначення їхньої якості більш-менш вирішене. Особливості землі, як засобу виробництва представлено в табл. 1.

Таблиця 1 - Особливості землі, як засобу виробництва

Особливості	
1	Земля не є продуктом людської праці, а створена самою природою і виникла багато тисяч років тому. За дослідженнями вчених, на створення 1 см шару ґрунту необхідно близько 50-100 років
2	Земельні ресурси територіально обмежені і характеризуються постійністю свого розташування. Їх не можна перемістити в просторі як інші засоби виробництва
3	Земельні ресурси при раціональному використанні не погіршують своїх властивостей, а, навпаки, покращують. Тобто вони не зношуються і амортизувати їх не можна
4	Земля нічим не замінна. В результаті НТП інші засоби виробництва удосконалюються, замінюються більш вдосконаленими, а без землі будь-який процес виробництва в сільському господарстві стає неможливим
5	Особливістю землі ще є її родючість. Наприклад, декілька ділянок землі, однакових за розміром, але неоднакових за складом ґрунту, можуть дати неоднаковий обсяг зібраної сільськогосподарської продукції.
6	Ще однією особливістю землі є факт, що дохід сільгоспвиробника неможливо вирахувати, тому що він залежить не тільки від якості ґрунту, а, передусім, від сприятливих кліматичних умов.

Якість земельної ділянки як виробничого ресурсу характеризується передусім її виробничим потенціалом. На практиці йдеться про «родючість ґрунтів» як ресурсний фактор. Тут лише зазначимо, що єдності визначення змісту та економічної інтерпретації категорії «виробничий потенціал» серед науковців не існує. На наш погляд виробничий потенціал аграрного підприємства – це сукупність усіх його виробничих ресурсів, кількісна і якісна

їх відповідність, що може бути використаною для певної господарської діяльності. Одна із його головних складових в рослинництві – земельний ресурс і його спроможність дати певний урожай. Зрозуміло, що останній буде визначатися низкою інших виробничих ресурсів (їхньою кількістю та якістю), необхідних для приведення у дію і використання в господарській діяльності земельного ресурсу [7, с.185]. Ефективне використання земельних ресурсів є специфічним процесом розширеного відтворення у сільському господарстві, що здійснюється з метою збільшення високоякісної продукції на одиницю земельної площі або голову худоби та підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва. Воно є цілеспрямованим процесом розвитку виробництва, а економічна ефективність – співвідношенням між отриманими результатами і витратами праці та засобів виробництва. Інтенсифікація має включати ключову роль екологічно безпечного землекористування, коли зростання продуктивності земельних угідь, як наслідок інтенсифікації землекористування, передбачає заходи зменшення негативного впливу на земельні ресурси через дотримання умов екологічної безпеки та існуючих обмежень техногенезу.

Список літератури:

1. Офіційний веб-портал Верховна Рада України. Законопроект № 2178-10 «Про внесення змін у деякі законодавчі акти України про обіг земель сільськогосподарського призначення». [Cited 23.04.21]. Available online: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67059
2. Антощенко В.В. Кравченко Ю.М. Земельна реформа, досвід, тенденції та перспективи / Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. 2018. Вип. 193. С. 94-102
3. Glyan Tatyana, Antoshchenkova Vitalina. Land Market the Ukrainian Realities / Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Молодь і технічний прогрес в АПК». Інноваційні розробки в аграрній сфері. Том 2. – Харків: ХНТУСГ. 2020. С. 278-279.
4. Онегіна В.М., Антощенко В.В. Спільна аграрна політика та конкурентоспроможність сільського господарства ЄС. «Європейські уроки аграрної політики для України»: кол.монографія. ЖНАУ, 2019. С.152-163.
5. Олійник А.П. Антощенко В.В. Правова основа запровадження ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Молодь і технічний прогрес в АПВ» Інноваційні розробки в аграрній сфері. Том 2. Харків: ХНТУСГ, 2020. С.280.
6. Мальнева В.Л., Антощенко В.В. «Зелена революція» – економічні наслідки. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Молодь і технічний прогрес в АПВ» Інноваційні розробки в аграрній сфері. Том 2. Харків: ХНТУСГ, 2020. С.244.
7. Антощенко В. В., Бабан Т. О. Бігова технологічна доріжка Кокрейна – погляд в майбутнє економіки. Перспективи розвитку обліку, контролю та фінансів в умовах інтеграційних і глобалізаційних процесів: Матеріали II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, Харків: ХНТУСГ. Стильна типографія, 2020. С.184-187.